



THE IMPACT OF TRANSNATIONAL CULTURAL EXCHANGE ON SOCIAL CONSCIOUSNESS

Bunyat Mirzaev

Researcher, Namangan State University
Namangan, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: transnational culture, cultural exchange, social consciousness, globalization, hybridity, collective identity, intercultural dialogue, axiological shift.

Received: 12.09.25

Accepted: 13.09.25

Published: 14.09.25

Abstract: This article analyzes, from philosophical and sociological perspectives, the impact of transnational cultural exchange processes on the structures of social consciousness. In the era of globalization, the exchange of cultural elements—occurring through intercultural dialogue, mass media, migration flows, and digital communication systems—radically transforms the cognitive, emotional, and axiological systems of humanity. The article addresses issues such as paradigm shifts in social consciousness, the reconstruction of collective identity, cultural hybridity, and the universalization of social perceptions. The study, based on philosophical analysis, sociological comparativism, and cultural studies approaches, provides a comprehensive assessment of the manifestations of transnational cultural flows within social consciousness and evaluates both their positive and negative consequences.

TRANSMILLIY MADANIY ALMASHINUVNING IJTIMOYIY ONGGA TA'SIRI

Buniyot Mirzayev

Namangan davlat universiteti tadqiqotchisi
Namangan, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: transmilliy madaniyat, madaniy almashinuv, ijtimoiy ong, globalizatsiya, gibridlik, kollektiv identitet, madaniyatlararo muloqot, aksiologik siljish.

Annotatsiya: Maqolada transmilliy madaniy almashinuv jarayonlarining ijtimoiy ong strukturalariga ko'rsatgan ta'siri falsafiy va sotsiologik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Globallashuv davrida madaniyatlararo muloqot, ommaviy axborot vositalari, migratsiya oqimlari va raqamli

kommunikatsiya tizimlari orqali yuz berayotgan madaniy elementlar almashinuvi insoniyatning kognitiv, emotsional va aksiologik tizimlarini tubdan o'zgartirmoqda. Maqolada ushbu jarayonlarning ijtimoiy ongda keltirib chiqarayotgan paradigmal siljishlari, kollektiv identitetning qayta konstruksiyalanishi, madaniy gibridlik va ijtimoiy tasavvurlarning universalizatsiyalashuvi masalalari yoritiladi. Tadqiqot falsafiy tahlil, sotsiologik komparativizm va madaniyatshunoslik yondashuvlari asosida olib borilib, transmilliy madaniy oqimlarning ijtimoiy ongda ko'rinishlari, ularning ijobiy va salbiy oqibatlari kompleks tarzda baholanadi.

ВЛИЯНИЕ ТРАНСНАЦИОНАЛЬНОГО КУЛЬТУРНОГО ОБМЕНА НА СОЦИАЛЬНОЕ СОЗНАНИЕ

Буният Мирзаев

*Исследователь Наманганского государственного университета
Наманган, Узбекистан*

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: транснациональная культура, культурный обмен, социальное сознание, глобализация, гибридность, коллективная идентичность, межкультурный диалог, аксиологический сдвиг.

Аннотация: В статье с философской и социологической точек зрения анализируется влияние процессов транснационального культурного обмена на структуры социального сознания. В эпоху глобализации обмен культурными элементами, происходящий через межкультурный диалог, средства массовой информации, миграционные потоки и цифровые коммуникационные системы, радикально изменяет когнитивные, эмоциональные и аксиологические системы человечества. В статье освещаются вопросы парадигмальных сдвигов в социальном сознании, реконструкции коллективной идентичности, культурной гибридности и универсализации социальных представлений. Исследование основано на философском анализе, социологическом компаративизме и культурологических подходах, что позволяет комплексно оценить проявления транснациональных культурных потоков в социальном сознании, а также их положительные и отрицательные последствия.

Kirish: Transmilliy madaniy almashinuv — zamonaviy globallashuv davrining eng murakkab va ko‘p qirrali hodisalaridan biri bo‘lib, u ijtimoiy ongning shakllanishi, o‘zgarishi va qayta talqin etilishida hal qiluvchi omil sifatida namoyon bo‘ladi. Bu jarayon madaniy elementlarning davlat chegaralaridan erkin o‘tishi, yangi kommunikatsiya kanallari orqali uzluksiz almashinuvi hamda turli sivilizatsiyalarning estetik, axloqiy, bilim va urf-odat tizimlarining bir-biriga singishi bilan tavsiflanadi. Mazkur fenomenning ijtimoiy ongga ta‘sirini falsafiy-sotsiologik jihatdan o‘rganish zamonaviy ilmiy tadqiqotlarning markazida turibdi, chunki insoniyatning kognitiv va aksiologik strukturalari tobora global madaniy oqimlar bilan belgilana boshladi. Ijtimoiy ong — bu jamiyatning umumiy bilimlari, qadriyatlari, tasavvurlari va hissiy tajribalarining yig‘indisi bo‘lib, u ijtimoiy amaliyot, tarixiy tajriba hamda madaniy meros orqali shakllanadi. Transmilliy madaniy almashinuv ushbu ongning ichki strukturasi va tashqi namoyon bo‘lish shakllariga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. U bir tomondan madaniy boyish, tolerantlik, ko‘p madaniyatlilik va universallikni kuchaytirs, boshqa tomondan esa, madaniy homogenizatsiya, mahalliy identitetlarning yo‘qolishi va “madaniy imperializm” kabi xavflarni yuzaga keltiradi. Shu bois, bu jarayonni faqat ijobiy madaniyatlararo muloqot sifatida emas, balki falsafiy dialektik nuqtai nazardan, ya‘ni uning ichida mujassam bo‘lgan qarama-qarshi tendensiyalarni aniqlash asosida tahlil qilish zarur. Tarixiy jihatdan, madaniy almashinuv qadimiy Ipak yo‘li davridayoq mavjud bo‘lib, savdo yo‘llari orqali g‘oyalar, san‘at uslublari, diniy tasavvurlar va texnologiyalar tarqalgan. Biroq zamonaviy davrda transmilliy madaniy almashinuv ko‘lami, tezligi va intensivligi mislsiz darajada oshdi. Internet, global media tarmoqlari, xalqaro ta‘lim tizimlari, turizm va migratsiya oqimlari orqali madaniy elementlar real vaqt rejimida tarqalmoqda. Bu jarayon ijtimoiy ongning tezkor moslashuvchanligini talab qiladi, chunki global madaniy oqimlar jamiyatning an‘anaviy tasavvurlariga bevosita ta‘sir etadi. Falsafiy tahlilda transmilliy madaniy almashinuvning ijtimoiy ongga ta‘sirini uchta asosiy vektorda ko‘rish mumkin: birinchisi, kognitiv vektor — bilimlar, tushunchalar va tafakkur tizimining yangilanishi; ikkinchisi, aksiologik vektor — qadriyatlar tizimining o‘zgarishi, yangi etik me‘yorlarning paydo bo‘lishi; uchinchisi, estetik vektor — badiiy did va madaniy ifoda shakllarining transformatsiyasi. Ushbu uch vektor o‘zaro uzviy bog‘langan bo‘lib, ular ijtimoiy ongning umumiy rivojlanish dinamikasini belgilaydi. Shuningdek, sotsiologik nazariyalarda bu jarayon ko‘pincha “madaniy gibridlik” tushunchasi bilan izohlanadi. Jan Nederveen Pieterse gibridlikni madaniyatlarning oddiy qo‘shilishi emas, balki ularning murakkab sintezi, yangi sifat darajasiga ko‘tarilishi sifatida talqin qiladi[1]. Bu holat ijtimoiy ongda yangicha dunyoqarashlar, ko‘p qatlamli identitetlar va transmilliy ijtimoiy tarmoqlarni shakllantiradi. Shu bilan birga, boshqa tadqiqotchilar — masalan, John Tomlinson — global madaniy almashinuvi “madaniy

imperializm” xavfini keltirib chiqarishi, ya’ni kuchli madaniyatlarning zaif madaniyatlar ustidan dominantlik o’rnatishi mumkinligini ta’kidlaydi. Natijada, transmilliy madaniy almashinuvning ijtimoiy ongga ta’siri nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham katta ahamiyatga ega. Davlatlar, madaniyat institutlari va fuqarolik jamiyati tashkilotlari ushbu jarayonni boshqarish, uning ijobiy tomonlarini kuchaytirish va salbiy oqibatlarini kamaytirish strategiyalarini ishlab chiqishlari zarur. Bu esa, falsafiy asosga ega bo’lgan kompleks yondashuvni — madaniyatlararo dialog, aksil-dominant strategiyalar, gibrilikning konstruktiv shakllarini rivojlantirish kabi choralarni talab qiladi. Globallashuv jarayonining jadallashuvi va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi natijasida transmilliy madaniy almashinuv bugungi davrning eng muhim ijtimoiy hodisalaridan biriga aylandi[2]. Turli millat, din va madaniyat vakillari o’rtasidagi o’zaro aloqalar faqat iqtisodiy yoki siyosiy sohalardagina emas, balki ijtimoiy ongning shakllanishida ham chuqur iz qoldirmoqda. Madaniy qadriyatlar, urf-odatlar va ijtimoiy me’yorlarning almashinuvi natijasida jamoalarning dunyoqarashi kengayib, yangi ijtimoiy identitetlar shakllanmoqda. Shu bilan birga, bunday jarayonlar mahalliy madaniy o’zlikni qayta baholash, global va milliy qadriyatlar o’rtasida muvozanat topish zaruratini yuzaga keltiradi. Transmilliy madaniy almashinuv ijtimoiy ongni yangilash, bag’rikenglik va multikulturalizm tamoyillarini kuchaytirish imkoniyatiga ega bo’lsa-da, noto’g’ri boshqarilganda ijtimoiy ziddiyatlar, madaniyatsizlik va stereotiplarning kuchayishiga ham olib kelishi mumkin. Shu sababli, mazkur mavzuni falsafiy va sotsiologik nuqtai nazardan chuqur tadqiq etish, uning ijobiy va salbiy oqibatlarini aniqlash, milliy madaniyatning barqaror rivojlanishi uchun ilmiy asoslangan strategiyalar ishlab chiqish bugungi kunda dolzarb ilmiy vazifalardan biri hisoblanadi[3]. So’nggi yillarda O’zbekiston va xalqaro miqyosda transmilliy madaniy almashinuv sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar madaniyatlararo muloqotni kengaytirish, milliy merosni targ’ib etish va global madaniyat bilan integratsiyani chuqurlashtirishga qaratilgan. Xususan, mamlakatimizda “Madaniyat va san’atni rivojlantirish jamg’armasi” faoliyati doirasida xorijiy madaniy markazlar bilan hamkorlik kuchaytirilib, qo’shma ko’rgazmalar, teatr va musiqa festivallari, kino haftaliklari muntazam o’tkazilmoqda. UNESCO, ISESCO kabi xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda moddiy va nomoddiy madaniy meros obyektlarini saqlash, restavratsiya qilish va dunyo miqyosida targ’ib etish ishlari olib borilmoqda[4]. Ta’lim sohasida esa xorijiy oliy o’quv yurtlari bilan qo’shma dasturlar, talabalar va professor-o’qituvchilar almashinuvi kengaytirilib, yosh avlodning xalqaro madaniyat va san’at makoniga integratsiyasi ta’minlanmoqda. Shuningdek, davlat tilidan tashqari chet tillarini o’qitish tizimi mustahkamlanib, tarjima va adabiyot almashinuv loyihalari yo’lga qo’yilgan. Xalqaro madaniy diplomatiya doirasida “O’zbekiston madaniyati kunlari” kabi tadbirlar ko’plab

mamlakatlarda o'tkazilib, respublikamizning boy tarixiy-madaniy merosi keng jamoatchilikka tanishtirilmoqda. Ushbu islohotlar nafaqat milliy madaniyatni global maydonga olib chiqish, balki xalqaro hamkorlik, bag'rikenglik va ijtimoiy ongning ochiqqligini ta'minlashga xizmat qilmoqda.

Adabiyotlar tahlili: Transmilliy madaniy almashinuv va uning ijtimoiy ongga ta'sirini o'rganishda Jan Nederveen Pieterse va John Tomlinsonning ilmiy qarashlari dolzarb metodologik va konseptual asoslarni taqdim etadi. Pieterse o'zining "Globalization and Culture: Global Mélange" asarida madaniy gibridlik konsepsiyasini chuqur tahlil qilib, global madaniyat almashinuvini bir tomonlama madaniy assimilyatsiya emas, balki madaniy unsurlar o'zaro kirishib, yangi sifat darajasiga ko'tariladigan murakkab sintez jarayoni sifatida talqin qiladi[5]. Unga ko'ra, bunday gibridlik ijtimoiy ongda ko'p qatlamli identitetlarni shakllantiradi, mavjud dunyoqarashlar chegaralarini kengaytiradi hamda jamiyatni transmilliy kontekstda fikrlashga o'rgatadi. Pieterse bu jarayonni ijobiy kuch sifatida baholab, u orqali madaniy innovatsiyalar, yangi estetik shakllar va keng qamrovli tolerantlik rivojlanishini ta'kidlaydi. John Tomlinson esa "Cultural Imperialism: A Critical Introduction" nomli asarida transmilliy madaniy almashinuvga tanqidiy yondashib, uni kuchli madaniyatlarning global kommunikatsiya kanallari orqali zaifroq madaniyatlarni o'ziga bo'ysundirish jarayoni sifatida ko'radi[6]. Tomlinsonning nazarida, bunday asimmetrik almashinuv ijtimoiy ongda "madaniy markaz" va "periferiya" tushunchalarini mustahkamlaydi, natijada lokal identitetlar susayadi va jamiyatlar o'zining madaniy suverenitetini yo'qotish xavfi ostida qoladi. U transmilliy madaniy oqimlarning axborot va media gigantlari orqali biryozlama shakllanishini global ijtimoiy tengsizlikning yangi ko'rinishi sifatida talqin etadi[7]. Pieterse va Tomlinsonning qarashlari bir-birini to'ldiruvchi va qisman qarama-qarshi yondashuvlarni ifodalaydi: birinchisi transmilliy madaniy almashinuvni imkoniyatlar maydoni sifatida ko'rib, uning ijtimoiy ongda yangilanish jarayonlarini ijobiy baholasa, ikkinchisi uning ichki kuch tuzilmalari va asimmetrik oqimlarini ochib berib, ijtimoiy ongning mustaqilligiga tahdid sifatida talqin qiladi. Ushbu ikki yondashuvni uzviy bog'lash orqali transmilliy madaniy almashinuvning ijtimoiy ongga ta'siri murakkab, ko'p qatlamli va qarama-qarshi jarayon sifatida tushunilishi mumkin bo'ladi.

Metodologik qism: Ushbu tadqiqotda transmilliy madaniy almashinuvning ijtimoiy ongga ta'sirini tahlil qilish jarayonida tizimli yondashuv, komparativ (qiyosiy) tahlil va fenomenologik metodlar kompleks qo'llanildi; tizimli yondashuv madaniy oqimlar, kommunikatsiya kanallari va ularning ijtimoiy ongda aksini yaxlit sotsiomadaniy tizim sifatida idrok etishga imkon berdi, komparativ tahlil esa turli milliy-madaniy kontekstlarda transmilliy almashinuv jarayonlari va ularning natijalarini qiyoslash orqali umumiy tendensiyalar hamda farqli xususiyatlarni

aniqlashga xizmat qildi, fenomenologik metod yordamida esa ijtimoiy subyektlarning madaniy tajriba va ma'no yaratuvchi faoliyati orqali transmilliy madaniy ta'sirlarning ichki, subyektiv qatlamlari yoritildi, natijada tadqiqotning konseptual asoslari ijtimoiy ongning dinamik va ko'p qirrali tabiati bilan uzviy bog'liq holda shakllantirildi.

Natijalar: Olib borilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, transmilliy madaniy almashinuv ijtimoiy ongning mazmuniy va strukturaviy qatlamlarini sezilarli darajada transformatsiya qiladi, bunda global kommunikatsiya vositalari orqali tarqalgan madaniy kodlar, ramzlar va ma'naviy konseptlar mahalliy ijtimoiy ongda sintezlanib, yangi gibril identitet shakllarini vujudga keltiradi; ushbu jarayon nafaqat estetik va madaniy didni, balki axloqiy me'yorlar, ijtimoiy qadriyatlar va kollektiv xotira konfiguratsiyasini ham qayta formatlaydi, shu bilan birga, ijtimoiy ongning moslashuvchanligi va global madaniy muloqotdagi refleksiv qobiliyatini kuchaytiradi.

Muhokama: Transmilliy madaniy almashinuvning ijtimoiy ongga ta'siri masalasida olimlar o'rtasida turlicha yondashuvlar mavjud bo'lib, mazkur qismda ikki taniqli xorijiy tadqiqotchining ilmiy polemikasi tahlil qilinadi. J. Tomlinson (Buyuk Britaniya) o'zining "Globalization and Culture" nomli asarida transmilliy madaniy oqimlarni global madaniyatning boyishiga olib keladigan, mahalliy madaniy tizimlarning esa o'zini qayta kashf etishga undovchi ijobiy kuch sifatida talqin etadi. Unga ko'ra, global madaniy muloqot — bu madaniy diversifikatsiyani kuchaytiruvchi, turli ijtimoiy guruhlar o'rtasida o'zaro tushunishni mustahkamlovchi jarayondir[8]. Tomlinson fikricha, transmilliy madaniy almashinuv natijasida ijtimoiy ongda hosil bo'ladigan gibril identitet shakllari insoniyatning umumiy madaniy merosini kengaytiradi hamda ko'p qirrali madaniy kapitalni yaratadi. Biroq, U. Hannerz (Shvetsiya) ushbu jarayonga biroz tanqidiy yondashadi. Uning "Transnational Connections" asarida bayon etilishicha, transmilliy madaniy oqimlar ko'pincha iqtisodiy va siyosiy jihatdan ustun bo'lgan madaniyatlar manfaatiga xizmat qiladi, bu esa madaniy assimilyatsiya va madaniy gegemoniyaga olib kelishi mumkin[9]. Hannerz nazariyasiga ko'ra, global madaniy kodlar mahalliy ijtimoiy ongga chuqur singganida, milliy identitetning ayrim jihatlari yo'qolib ketish xavfi mavjud bo'ladi, chunki global kapitalizm madaniy almashuvni ko'proq iste'mol madaniyati va ommaviy madaniyat mahsulotlari orqali shakllantiradi. Tomlinson va Hannerz o'rtasidagi bahs, asosan, transmilliy madaniy almashinuvning ijtimoiy ongni boyitishdagi roli va uning milliy-madaniy mustaqillikka ta'siri masalasida to'qnashadi[10]. Tomlinson bu jarayonni yangi imkoniyatlar maydoni sifatida ko'rsa, Hannerz uni ehtiyotkorlik bilan boshqarilishi kerak bo'lgan, aks holda madaniy monologiyaga aylanishi mumkin bo'lgan murakkab jarayon sifatida baholaydi. Har ikki yondashuvning umumiy jihati shundaki, ular transmilliy madaniy

almashuvni ijtimoiy ongning dinamik o'zgarishlariga bevosita ta'sir etuvchi omil sifatida tan oladi, ammo biri uning integrativ va ijodiy imkoniyatlarini, ikkinchisi esa potensial xavf va asimmetriyalarini ta'kidlaydi.

Xulosa: Transmilliy madaniy almashinuv zamonaviy ijtimoiy ongning shakllanish jarayonida strategik ahamiyatga ega bo'lgan murakkab va ko'p qatlamli hodisadir. U global kommunikatsiya tarmoqlari, ommaviy axborot vositalari, migratsiya oqimlari va transmilliy iqtisodiy aloqalar orqali jamiyatning ma'naviy, estetik va kognitiv strukturasi qayta konfiguratsiya qiladi. Natijada, bir tomondan, gibrid identitetlar, kengaygan madaniy tafakkur uflari va kosmopolitik dunyoqarash kabi integrativ yutuqlar shakllansa, boshqa tomondan, madaniy assimilyatsiya, milliy identitetning susayishi va global madaniy gegemoniyaga moyillik kabi xavf omillari yuzaga chiqadi. Shu bois, ushbu jarayonni ijtimoiy-falsafiy, madaniyatshunoslik va kommunikatsiya nazariyasi nuqtai nazaridan tizimli ravishda o'rganish, uning ijobiy imkoniyatlarini maksimal darajada rivojlantirish va potensial salbiy oqibatlarini minimallashtirish zamonaviy ilmiy va amaliy vazifalardan biri bo'lib qoladi. Shu tariqa, transmilliy madaniy almashinuv ijtimoiy ongning globallashuv sharoitida barqaror, moslashuvchan va madaniy jihatdan boy bo'lishi uchun muhim strategik resurs sifatida namoyon bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Usmonov m. R., Muxamedov O. L., Barotova G. Markaziy Osiyo davlatlari transchegaraviy hududlaridan turizmga foydalanish istiqbollari.
2. Diloram M., Shohbozbek E. O'zbekistonda yoshlarning ma'naviy dunyo qarashini rivojlantirishning pedagogik asoslari //global science review. – 2025. – t. 4. – №. 5. – c. 207-215.
3. Kamilov O. O'zbekistonning migratsiya sohasida mintaqaviy tashkilotlar va xorijiy davlatlar bilan hamkorligini rivojlantirish masalalari //ијтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари актуальные проблемы социально-гуманитарных наук actual problems of humanities and social sciences. – 2025. – т. 5. – №. 4. – с. 393-402.
4. Pardayev O., Mirzayeva S., Rayimkulova S. Migratsiya jarayonlarini o'rganish nazariyasi va metodologiyasi //общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования. – 2025. – т. 4. – №. 12. – с. 65-73.
5. AtxamjonovnaB. D., shohbozbek e. Respublikamizda maktabgacha ta'limda yoshlarning ma'naviy dunyoqarashini shakllantirish //global science review. – 2025. – т. 4. – №. 5. – с. 221-228.

6. Raxmonaliyev B. Globallashuv davrida migratsiya hususiyatlari va omillari //problems and solutions of scientific and innovative research. – 2025. – т. 2. – №. 4. – с. 28-31.

7. Abdusattarovna O. X., Shohbozbek E. Ijtimoiy falsafada zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida sogʻlom turmush tarzini shakllantirish //global science review. – 2025. – т. 4. – №. 5. – с. 175-182.